

ERGENLERİN GELECEK BEKLENTİLERİNİN EKOLOJİK YAKLAŞIMLA İNCELENMESİ: BİR KARMA YÖNTEM ARAŞTIRMASI*

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Ahmet EGE¹, Ercüment ERBAY²

* Bu makale, ilk yazarmın "Ergenlerin Sorunlarının ve Algıladıkları Sosyal Desteğin Gelecek Beklentilerine Etkilerinin İncelenmesi: Altındağ Örneği" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

1 Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, SBF, Sosyal Hizmet Bölümü, ahmettege@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4805-8100.

2 Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İİBF, Sosyal Hizmet Bölümü, ercumenterbay@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3760-0224.

Geliş Tarihi: 09.07.2020 Kabul Tarihi: 30.01.2021 DOI: 10.37669/milliegitim.766892

Öz: Bu araştırmanın amacı ergenlerin gelecek beklentilerini ekolojik yaklaşım temelinde incelemek ve bu beklentileri ergenlik deneyimleri üzerinden görüntü kılmaktır. Araştırmada sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik bazı değişkenler ve geleceğe yönelik umutlu olma değişkeni ele alınmıştır. Karma yöntem ile yapılan bu araştırmanın nicel boyutunda 2016-2017 eğitim öğretim yılında Ankara'nın Altındağ ilçesi liselerine devam eden 20 okuldan 397 ergen ile çalışılmıştır. Araştırmanın verileri 'Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği' ve araştırmacı tarafından hazırlanan bir 'Anket' ve 'Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu' ile toplanmıştır. Nicel verilerin analizinin ardından ortaya konan sonuçların derinlemesine bir şekilde anlaşılması amacıyla araştırmanın nitel boyutunda 28 ergen ile gelecek beklentisi odağında derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmada iş ve eğitime yönelik beklentilerin ergenler için ilk sırada olduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan analizlerde okul türü farklılığı, sınıf düzeyi farklılığı, ebeveynlerin eğitim düzeyi, ailenin ekonomik gelirine ilişkin düşünce, ergenin gelir getiren bir işte çalışmış olma durumu ve sahip olunan umut, ergenlerin gelecek beklentilerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar ortaya koymuştur. Özellikle ailesinin ekonomik durumunun iyi düzeyde olduğunu düşünen ergenlerin ve geleceğe yönelik umutlu olduğunu belirten ergenlerin gelecek beklentisi daha yüksektir.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, gelecek beklentisi, ekolojik yaklaşım, karma yöntem.

INVESTIGATION OF THE FUTURE EXPECTATIONS OF ADOLESCENTS WITH AN ECOLOGICAL APPROACH: A MIXED METHOD RESEARCH

Abstract:

The aim of this study is to examine the future expectations of adolescents on the basis of ecological approach and to make these expectations visible through adolescence experiences. In the study, some socio-demographic and socio-economic variables and the variable of being hopeful for the future were discussed. The research was carried out using a mixed method approach. In the quantitative part, 397 adolescents attending to 20 high schools from Altındağ district in Ankara during the 2016-2017 academic year were studied. The data were collected using the 'Adolescent Future Expectations Scale', and a 'survey' and a 'semi-structured interview' prepared by the researcher. In order to develop a deeper understanding of the results of the quantitative analysis, in-depth qualitative interviews were conducted with 28 participants focusing on the future expectations. The analysis revealed that the expectations of work and education have priority over other expectations. It also shows that the school type, grade level, education level of the parents, opinion on the family income, the employment of the adolescent in an income-earning job, and the hope of the adolescents indicate significant differences in their future expectations. Especially, the adolescents who think that their family's economic situation is good or are hopeful for the future have higher levels of future expectations.

Keywords: Adolescence, future expectation, ecological approach, mixed method.

Giriş

Ergenlik dönemi bireyin kendi kimliğini bulmaya yönelik çabasının sergilendiği, ergenin kendisine destek olan ya da onu güçsüzleştiren bir dizi olayın öznesi olduğu, bireysel ve sosyal çevreye ilişkin çeşitli sorunların ve gereksinimlerin odağında olan önemli bir gelişim dönemidir.

Gander ve Gardiner (2004), ergenliğin bir gelişim dönemi olarak yalnızca biyolojik ve bilişsel değişimleri değil çocukluktan yetişkinliğe geçişi, aile, akran ve okul sistemiyle kurulan ilişki açısından bireyin kişilik gelişiminde ve toplumsal davranışta önemli değişimler içerdiğini belirtmektedir. Ergenlik dönemi çocuklukla yetişkinlik arasında kalan bir ara dönem olarak tanımlanma eğilimindedir (Kulaksızoğlu, 2015)

ve ergenler insan gelişimi döngüsünde sonraki kuşak için geleceği temsil etmektedir (Gander ve Gardiner, 2004).

Ergenlik dönemi aynı zaman, bireyin “gelecek” kavramıyla en çok iç içe olduğu ve bu gelecekte bir şeyler “beklediği” bir gelişim dönemidir. Kulaksızoğlu (2015), pek çok araştırmamanın ortak sonucu olarak ergenlerin gelecekte ne yapacakları konusunu sorun edindiklerinin ortaya çıktığını belirtmektedir. Şimşek (2012)’e göre gelecek beklentisi, bireyin gelecekle bağlantılı görüşlerini, geleceğe yönelik ilgilerini ve kaygılarını içermektedir. Tuncer (2011) gelecek beklentisini bireyin içinde bulunduğu dönemi ve sonraki yaşamı etkileyen unsurlardan biri olarak ele almıştır. İkizoğlu, Önal Dölek ve Gökçearslan Çıfci (2007) ise gelecek beklentisini, bireyin gelecekte nasıl, nerede, kimlerle, hangi konumda vb. olmak istediği arzusunun bağlı olarak, bireysel ve toplumsal yaşamdan talep ettikleri olarak tanımlamaktadır.

Geleceğe yönelik beklentilerin her şeyden önce salt varlığı dahi, ergenlik döneminde yapılacak çalışmalar açısından güçlü bir başlangıç noktası olarak ele alınmalıdır. Nurmi (1991)’ye göre gelecek algısının günlük yaşamı motive eden bir yönü bulunmaktadır ve geleceğe yönelik düşünme ve geleceği planlama gençler için oldukça önemlidir. Şimşek (2012) de gelecekle ilgili beklentilerin karar alma sürecindeki en güçlü motivasyon kaynağı olduğunu ve dolayısıyla geleceğe yönelik beklentilerin, tecrübeler ve başarılar hakkında önemli bilgiler verdiğini belirtmektedir. Araştırmalar ergenlerin gelecek beklentilerinin genel olarak meslek, eğitim, evlilik ve aile kurma, toplumsal saygınlık, başarılı olma alanlarında toplandığını göstermektedir (Gönüllü, 2003; Yavuzer, Demir, Meşeci ve Sertelin, 2005; Tuncer, 2011).

Gelecek beklentisinin düşük ya da yüksek oluşu, geleceğe yönelik olumlu ya da olumsuz bakış açısı, ergenler açısından önemli çıkarımları beraberinde getirmektedir. Tuncer (2011)’e göre ergenlerin yaşadıkları olumlu deneyimler hem ergenlik döneminin gelişim görevlerine yönelik olumlu katkılar yapmakta hem de ergenlerin beklenti düzeylerini arttırarak geleceğe ilişkin göstereceği performansı da olumlu yönde etkilemektedir. Catalano, Berglund, Ryan, Lonczak ve Hawkins (2004) de gelecek beklentisi yüksek olan ergenlerin sosyal uyum, kendi kararlarını verebilme ve olumlu değerler edinme gibi önemli gelişmeler kaydetmelerinin mümkün olacağını belirtmektedirler. Dubow, Arnett, Smith ve Ippolito (2001) geleceğe yönelik olumlu beklentiler arttıkça problemleri davranışların ve olumsuz akran etkisinin azaldığını, okula bağlılığın ve sosyal desteğin arttığını bulmuşlardır. Diğer taraftan sosyo-ekonomik düzeyin düşük olması da düşük gelecek beklentilerinin bir nedeni olarak görülmektedir (Kağıtçıbaşı, 1973).

Ergenlik, bireyin sosyal çevre koşullarının etkisine daha açık hale geldiği bir gelişim dönemidir. Ergenler bu dönemde genellikle aile, arkadaş, okul sistemleriyle önemli oranda etkileşim kurmaktadır. İkizoğlu, Önal Dölek ve Gökçearslan Çıfci (2007) bireyin sosyal çevresinin ve içinde yaşadığı toplumun bireyin geleceğine zemin

hazırladığını, bireyin geleceğe yönelik hedeflerinin kendi deneyimleri ve kazanımları ile kendisine sunulan toplumsal kazanımlarla oluştuğunu belirtmektedirler.

Bu açıdan ergenleri içinde bulunduğu çevreyle birlikte anlamak oldukça önemli. Bu kapsamda ergen, ergenlik dönemi ve ergenlerin gelecek beklentilerini, çevresiyle birlikte ve bütüncül bir şekilde ele almak açısından ekolojik yaklaşım işlevsel bir bakış açısı sunmaktadır. Ekolojik yaklaşım, bireylerin, grupların ya da toplulukların sorunlarının bütüncül bir şekilde anlaşılması ve gereksinimlerinin ortaya konulmasında mikro, mezo, egzo ve makro düzeylerde bir bakış açısı geliştirmeyi sağlaması açısından yol gösterici olmaktadır (Bronfenbrenner, 1994; Duyan, 2010). Ekolojik yaklaşıma göre bireyin ekolojik çevresinde birincil aşama *mikro* sistemdir. Ergenin, annesi, babası, kardeşi, öğretmenleri, sınıf arkadaşları, akrabaları vb. ergenin mikro sistemleridir. *Mezzo* sistem en yalın haliyle bireyin farklı mikro sistemleri arasındaki karşılıklı etkileşimdir. *Egzo* sistemde kişi aktif bir katılımcı değildir ancak süreçlerden etkilenir. Okul yönetimini, belediyeleri, ergenlere ve gençlere yönelik hizmet sunan diğer birimleri, ergenin ebeveynlerinin iş yerlerini, egzo sistem olarak değerlendirmek mümkündür. *Makro* sistemler ise ergenin en geniş çevresini oluşturur. Yoksulluk, toplumsal cinsiyet, ekonomi gibi değişkenler makro düzeyde değerlendirilmektedir (Bronfenbrenner, 1994).

Bu kapsamda ekolojik yaklaşım, ergenlerin gelecek beklentilerini, içerisinde buldukları çevreyi göz önünde bulundurarak ele almak daha bütüncül bir bakış açısını yakalamaya katkı sağlayacaktır. Özellikle aile sistemi ve aile sisteminin diğer sistemlerle kurduğu etkileşimin ergenin gelecek beklentisi açısından nasıl bir anlama karşılık geldiği, okul sisteminin ve daha geniş çevrede toplumun ergenlerin gelecek beklentisi açısından konumlanışının ve bütün bunların birbiriyle etkileşiminin anlaşılmasında ekolojik yaklaşım önem taşımaktadır.

Ergenlerin gelecek beklentilerini ve bu beklentileri ergen ve çevresi üzerinden ele alan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu da konunun hak ettiği önemi görmesinin önüne geçerek ergenlik çalışmaları ve çocuk refahı çalışmaları açısından bir sınırlılığa sebep olmaktadır. Bu açıdan farklı araştırma yöntemlerinin bir arada kullanıldığı ve ekolojik yaklaşım ile ele alınan bu çalışmanın; ergenlerin gelecek beklentilerine ve bu beklentiler için ne gibi adımlar atılabileceğine ilişkin yapılacak sorgulamalara bir katkı sunması beklenmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı ergenlerin gelecek beklentilerini ekolojik yaklaşım temelinde incelemek ve bu beklentileri ergenlik deneyimleri üzerinden görünür kılmaktır. Bu genel amaç doğrultusunda araştırmanın alt amaçları şu sorular üzerinden ele alınmıştır:

- Ergenlerin gelecek beklentisi düzeyi nedir?
- Ergenlerin geleceğe ilişkin beklentileri nelerdir?

- Ergenlerin sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri (cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi, ebeveynlerin eğitim durumu, ailenin ekonomik durumuna ilişkin düşünce, ergenlerin gelir getiren bir işte çalışması) gelecek beklentisi açısından bir farklılık yaratmakta mıdır?
- Geleceğe yönelik umutlu olmak gelecek beklentisi açısından bir farklılık yaratmakta mıdır?
- Ergenler, geleceğe ilişkin beklentilerini nasıl anlamlandırmaktadır?
- Ergenler, sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenlerin gelecek beklentisi açısından ortaya koyacağı sonuçlara nasıl bir anlam yüklemektedir?
- Ergenler, umut değişkeninin gelecek beklentisi açısından ortaya koyacağı sonuçlara nasıl bir anlam yüklemektedir?

Yöntem

Bu başlık altında araştırmanın modeli, araştırmanın katılımcıları, veri toplama araçları, verilerin analizi ve araştırma izinleri konuları ele alınmıştır.

Araştırmanın Modeli

Araştırma karma yöntemler ve karma yöntemlerden biri olan “açımlayıcı sıralı” desene dayalı olarak şekillendirilmiştir. Bu desende ilk aşamada araştırmanın nicel boyutu ele alınmakta ve ikinci aşamada ise nicel verilerin analizinin ardından özel sonuçların aranmaya başladığı bir nitel aşama uygulanmaktadır (Creswell ve Plano Clark, 2015). Araştırmanın nicel boyutu genel tarama modeli üzerinden gerçekleştirilmiştir (Karasar, 2010). Araştırmanın nitel boyutunda ise bir konu hakkında, bireylerin yaşantılarındaki ortak anlamı, deneyimleri betimleyen, fenomenolojik yaklaşımdan yararlanılmıştır (Creswell, 2013).

Araştırmanın Katılımcıları

Katılımcılara iki aşamada ulaşılmıştır. İlk aşamada nicel verilerin toplanmasının ardından ikinci aşamada nitel verilerin toplanması için sahaya yeniden çıkmıştır. Araştırmanın nicel boyutunda çalışma evrenini Ankara ili Altındağ ilçesindeki lisele- re devam eden ergenlerden oluşmaktadır. 2016-2017 eğitim öğretim yılında Altındağ İlçesi devlet okullarında öğrenim görmekte olan, 20 liseden 397 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırmanın nicel boyutunda örnekleme yöntemi olarak tabakalı örnekleme yapılmıştır (Karasar, 2010). Örneklem, okul türü, sınıf düzeyi ve cinsiyete göre tabakalandırılmıştır. Araştırma örneklemini Tablo1’de ele alınmıştır.

Tablo 1. Araştırma örnekleminin tanıtıcı özellikleri

Ergenlerin cinsiyeti	Sayı	%
Kız	199	50,1
Erkek	198	49,9
Toplam	397	100,0
Devam edilen okul türü	Sayı	%
(MTAL) Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	248	62,5
(AL) Anadolu Lisesi	107	27,0
(AİHL) Anadolu İmam Hatip Lisesi	42	10,5
Toplam	397	100,0
Devam edilen sınıf	Sayı	%
9. Sınıf	109	27,5
10. Sınıf	97	24,4
11. Sınıf	94	23,7
12. Sınıf	97	24,4
Toplam	397	100,0

Araştırmanın nitel boyutunda ise katılımcılar nicel veri toplama aracını dolduran katılımcılardan oluşmaktadır. Bu öznelere ulaşmada nitel yöntemin bir örnekleme tekniği olan amaçlı örnekleme (Neuman, 2012) ve amaçlı örnekleme türlerinden olan maksimum çeşitlilik örnekleme (Yıldırım ve Şimşek, 2016) kullanılmıştır. Bu kapsamda araştırmanın nitel boyutunda 28 öğrenci ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Buna göre, katılımcıların 15'i kız ve 13'ü erkek öğrencidir. Katılımcıların 15'i Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (MTAL), 9'u Anadolu Lisesi (AL) ve 4'ü Anadolu İmam Hatip Lisesi (AİHL) öğrencisidir. Katılımcıların 8'i 12. sınıfa, 6'sı 11. sınıfa, 6'sı 10. sınıfa ve 8'i 9. sınıfa devam etmektedir. Ayrıca katılımcıların 12'sinin gelecek beklentisi ölçeğinden aldıkları puan, gelecek beklentisi ölçeği puan ortalamasının altında ve 16'sının puanı ise ortalamanın üzerindedir.

Araştırmanın nitel boyutunda, nicel veri toplanan katılımcılara yeniden ulaşması gerektiği için nicel verilerin toplanması sürecinde ergenlerden, anketlere, kendilerinin belirleyeceği bir rumuz yazmaları istenmiştir. Araştırmanın nitel boyutunda katılımcılardan yapılacak alıntılarda ise, gizliliğin sağlanabilmesi için, yeni rumuzlar bulunmuştur. Bu rumuzlar ise araştırma katılımcıları arasında olmayan diğer öğrenciler tarafından bulunmuştur. Bu rumuzlar öğrencilere "Ergenlik denince aklınıza gelen ilk kelime nedir?" sorusu yöneltilerek bulunmuştur. Bulgular bölümünde kendisinden alıntı yapılan ergenin, rumuzu, cinsiyeti, devam etmekte olduğu okul türü ve sınıf düzeyi bilgileri yer almaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın nicel verileri bir anket ve bir ölçek ile nitel veriler ise yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır.

Araştırmanın tanımlayıcı verileri ve bağımsız değişkenleri için araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan bir anket kullanılmıştır. Ankette, sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik sorular ile gelecek beklentisine yönelik bazı sorular yer almaktadır. Ankette açık uçlu sorular da yer almaktadır.

Araştırmanın bağımlı değişkeni olan ergenlerin gelecek beklentileri ise bir ölçek aracılığıyla toplanmıştır. Bunun için McWhirter ve McWhirter (2008) tarafından geliştirilen (FESA-Future Expectations Scale for Adolescents) ve 2011 yılında Tuncer (2011) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış olan "Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği (EGBÖ)" kullanılmıştır. Ölçeğin dört alt boyutu bulunmaktadır. "İş ve Eğitim" alt ölçeği 11 maddeden, "Evlilik ve Aile" alt ölçeği 7 maddeden, "Din ve Toplum" alt ölçeği 3 maddeden ve "Sağlık ve Yaşam" alt ölçeği 4 maddeden oluşmaktadır. Bu dört faktörlü yapının Cronbach alfa katsayısı 0,925 bulunmuştur (Tuncer, 2011). Ölçekteki tüm madde puanlarının toplanarak, toplam madde sayısına bölünmesiyle de ölçeğin toplam puanı elde edilmektedir. Ölçek puanının artması, gelecek hakkında iyimser bir tutuma sahip olduğunu göstermektedir (Tuncer, 2011). Bu çalışmada ise Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği Cronbach alfa katsayısı 0,886 olarak bulunmuştur.

Araştırmanın nitel veri toplama aracı ise, nicel verilerinin sonuçları doğrultusunda araştırmacı tarafından oluşturulmuş ve uzman görüşü alınmış olan bir yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Bu formda "ergenlerin geleceğe yönelik algılarının "ne'liği ve nasıl'lığı" ele alınmıştır. Formda nicel olarak ortaya çıkan sonuçların, katılımcıların gelecek beklentisi açısından nasıl bir anlamı olduğunu ortaya koymaya yönelik sorular yer almıştır. "Cinsiyetin gelecek beklentisi açısından nasıl bir anlamı olabilir" "12. sınıf öğrencilerinin gelecek beklentisi neden diğerlerine göre daha düşük olabilir" gibi sorular buna örnek olarak verilebilir.

Verilerin Analizi

Araştırmanın nicel veri analizi SPSS 21 programı ile yapılmış ve %95 güven düzeyi ile çalışılmıştır. Araştırmanın nicel veri analizinde Shapiro-Wilk testi sonuçlarına ergen gelecek beklentileri ölçeği ($W=0,945$, $P=0,000$) ve alt ölçekler normal dağılım göstermediklerinden ($p<0,05$) parametrik olmayan yöntemler kullanılmıştır. Bu kapsamda araştırmada Mann Whitney U ve Kruskal Wallis testi yapılmıştır.

Nitel veri toplama sürecinde elde edilen veriler ise ilgili nicel verileri açıklayacak şekilde incelenerek betimsel analize tabi tutulmuştur. Nitel veri toplama sürecinde elde edilen ses kayıtlarının deşifresinin ardından verilerin çözümlenmesi için Microsoft Office Word programı kullanılmıştır.

Araştırma İzinleri

Araştırmanın etik kurul onayı Hacettepe Üniversitesi Senato Etik Komisyonu'ndan 06 Ocak 2017 tarih ve 35853172/431-74 sayılı yazısı ile alınmıştır. Araştırmanın uygulamasına yönelik onay da Ankara Valiliği Millî Eğitim Müdürlüğünden 03.01.2017 tarih ve 14588481-605.99-E.99864 sayılı yazısı ile alınmıştır. Araştırmanın iki aşamasında da gönüllü katılım onayları alınmış olup gönüllü katılıma ilişkin bütün açıklamalar yapılmıştır.

Bulgular

Bulgular bölümünde ilk olarak ergenlerin geleceğe yönelik beklentileri ele alınmış olup sonrasında cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi, ebeveynlerin eğitim durumu, ailenin ekonomik durumu, ergenin gelir getiren bir işte çalışma olma durumu ve geleceğe yönelik umutlu olma konuları, ergenlerin gelecek beklentileri açısından ele alınmıştır.

Bu bölümde ergenlerin geleceğe yönelik beklentileri hem nicel hem de nitel bulgularla ele alınmıştır. İlk olarak nicel tablolar verilmiş olup tabloların açıklanmasının ardından niteliksel bulgular da bu tabloların altında ele alınmıştır.

Ergenlerin Geleceğe Yönelik Beklentileri

Tablo 2. Ergenlerin gelecek beklentileri ölçeği puanlarının betimleyici istatistikleri

n=397	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma
İş ve Eğitim Beklentisi	1	7,0	5,83	1,02
Evlilik ve Aile Beklentisi	1	7,0	5,31	1,35
Din ve Toplum Beklentisi	1	7,0	5,09	1,32
Sağlık ve Yaşam Beklentisi	1	7,0	5,10	1,32
Gelecek Beklentisi (Toplam)	2,03	6,88	5,33	0,88

Tablo 2'de ergen gelecek beklentileri ölçeği toplam puanı ve alt ölçeklerinden alınan puanların betimleyici istatistikleri görülmektedir. Çalışmada ergenlerin geleceğe yönelik beklentileri temel olarak iş, eğitim, evlilik ve aile konuları çevresinde şekillenmektedir. İş ve eğitim beklentisi araştırmanın en yüksek ($5,83 \pm 1,02$) puan ortalamasına sahiptir. Bunu evlilik ve aile beklentisi ($5,31 \pm 1,35$) takip etmektedir.

Tablo 3. Ergenlerin geleceğe yönelik beklentileri

	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Meslek sahibi olma beklentisi	338	86,7	52	13,3	390*	100
İyi bir eğitim alma beklentisi	191	49,0	199	51,0	390	100
Evlenme ve aile kurma beklentisi	142	36,4	248	63,6	390	100
Mutlu bir yaşam sürme beklentisi	96	24,6	294	75,4	390	100
Ekonomik refah beklentisi	90	23,1	300	76,9	390	100
Kök aileye destek olma beklentisi	71	18,2	319	81,8	390	100
Sosyal sorumluluk alma beklentisi	33	8,5	357	91,5	390	100
Sağlıklı olma beklentisi	32	8,2	358	91,8	390	100

*Bu soruya 7 katılımcı yanıt vermediği için 390 katılımcının verdiği cevaplar kategorize edilmiştir.

Ergenlerin geleceğe yönelik beklentileri, araştırmacı tarafından hazırlanan ankette, açık uçlu bir soruyla da sorulmuş ve verilen cevaplar Tablo 3'te kategorik hale getirilmiştir. Her bir kategori diğer kategorilerden bağımsız ele alınmıştır. Buna göre ergenler tarafından en çok ifade edilen beklenti meslek sahibi olma beklentisidir (%86,7). Bunu iyi bir eğitim alma beklentisi (%49,0) ile evlenme ve aile kurma beklentisi (%36,4) takip etmektedir.

Araştırmanın nitel boyutunda *ergenler için gelecek, hemen lisesinin bitmesiyle başlayan; eğitime, mesleğe ve evliliğe yönelik bir zaman dilimi* olarak kurgulanmıştır. Ergenler genel olarak evliliği, eğitime ve mesleğe ilişkin beklentilerin gerçekleşmesinin ardından gündemlerine almaktadırlar.

“Önce iş abi. Çünkü ben kadınların kendi ayakları üstünde durmasını daha ön planda tutuyorum...” (Lise, K, AL, 9. sınıf).

“Üniversiteden sonra askerliğimi yapar gelirim sonra dükkân açarım. Sonra da evliliği düşünürüm” (Dönüşüm, E, MTAL, 10. sınıf).

Bu kapsamda nicel ve nitel bulgular benzer bir görünümü ortaya koymuştur. Ergenler için mikrodan makroya çoklu düzeyde bir anlamı olan, iş ve eğitime yönelik beklentiler ön plandadır.

Araştırmanın nitel boyutunda diğer taraftan, *toplumsal cinsiyetin ergenlerin meslek seçiminde yarattığı sınırlılık* ortaya konmuştur. Ergenler, cinsiyetlerinden kaynaklı olarak iş bulmaya yönelik zorluklar yaşayabileceklerini ifade etmişlerdir. Özellikle kız öğrenciler kendilerinin her işi yapamayacakları ancak erkeklerin bir şekilde iş bulup geçimlerini sağlayacakları düşüncesi üzerinde birleşmektedirler. Bu noktada istedik-

leri her işi yapamayacaklarını düşünen kız öğrenciler kendileri için üniversite eğitiminin daha önemli bir hal aldığını vurgulamıştır.

“Erkek istediği sürece her şekilde iş bulabilir diye düşünüyorum ama aynı şekilde kadınlar için aynı değil özellikle bizim ülkemizde. Bu kadar rahat değiliz” (Lise, K, AL, 9. sınıf).

“Onlar gider çöpçülük de yapar başka bir şey de yapar ama biz onu yapamayız. Onlar kadar güçlü de değiliz aslında onların güçlülüğü daha fazla bizden onun için. Kadınlar öğretmenlik, doktorluk, hukuk...” (Kaos, K, AL, 10. sınıf).

Bulgular, iş ve meslek beklentisi açısından ergenlerin çevresel sistemlerinin ve bu noktada özellikle makro sistemin belirleyici niteliğini ortaya koymaktadır.

Cinsiyet ve Gelecek Beklentisi

Tablo 4. Ergenlerin cinsiyetlerine göre gelecek beklentilerinin karşılaştırılması

		Sayı	Medyan (Min-Mak)	U	p
İş ve Eğitim Beklentisi	Kız	199	6,09 (1,00-7,00)	19546,5	,892
	Erkek	198	6,00 (1,09-7,00)		
Evlilik ve Aile Beklentisi	Kız	199	5,28 (1,00-7,00)	16357,0	,003*
	Erkek	198	5,71 (1,00-7,00)		
Din ve Toplum Beklentisi	Kız	199	5,00 (1,00-7,00)	19581,0	,916
	Erkek	198	5,00 (1,00-7,00)		
Sağlık ve Yaşam Beklentisi	Kız	199	5,00 (1,00-7,00)	17984,5	,132
	Erkek	198	5,25 (1,25-7,00)		
Gelecek Beklentisi (Toplam)	Kız	199	5,25 (2,03-6,88)	17579,0	,063
	Erkek	198	5,56 (2,05-6,81)		

*p<0,05

Tablo 4’te cinsiyetin ergenlerin gelecek beklentisi açısından farklılaşma analizi sonuçları görülmektedir. Mann Whitney U testi sonuçlarına göre Evlilik ve Aile beklentisi alt ölçeği bakımında erkeklerin daha yüksek beklenti içinde olduğu istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0,05).

Araştırmanın nitel boyutunda evlilik ve aile beklentisine ilişkin bu anlamlı farklılık derinlemesine görüşmelerde, makro düzeyde toplumsal cinsiyete ilişkin bir açıklama ortaya konmaktadır. *Toplumsal cinsiyetin yarattığı baskı, kız öğrencileri evlilik konusuna şüpheli ya da koşullu yaklaşmaya itmektedir.* Çalışmada, kız öğrenciler iş sahibi olmanın önemini ve bunun özgürleştirici ve güçlendiren bir pratiği olduğunu vurgulamışlardır.

“Benim için önce iş önemli, ben bir erkeğin eline bakmak istemiyorum. Her insanın karakteri farklıdır abicim... Eşim bilecek yani benim bir mesleğim var, ben ondan ayrılırsam kendi hayatımı sürdürebilirim. Ben ona muhtaç değilim bunu anlayacak.” (Sivilce, K, AİHL, 11. sınıf).

“Kendi ailemin evliliği olsun, bir de ben birine bağlı kalarak yaşamak istemiyorum. Sürekli mesela bunahırım, oraya gitme, buraya gitme. Arkadaşlarımı görüyorum ve çok saçma geliyor bana o yüzden de hiç düşünmüyorum” (Gelişim, K, MTAL, 10. sınıf).

Erkek öğrenciler için de evlilik, yine belirli şartların tamamlanmasının ardından ele alınabilecektir. *Erkek öğrenciler, evliliğin kendisine yönelik bir kaygıdan ziyade evliliğin getireceği ekonomik sorumluluklara yönelik bir kaygıya işaret etmektedir.* Bunun sebebini yine makro düzeyde toplumsal cinsiyet rollerinde aramak mümkündür.

“Şimdi herkes okumanın derdinde çünkü. Okuyayım, askerliğimi yapayım, sonra evimi barkımı kurayım yuvam olsun. Önce iş geliyor çünkü iş olmadan kız bana gelmez ki. Benim param olmasa bana gelmez, neden gelsin ki? Bir erkeğin çalışması önemli” (Dönüşüm, E, MTAL, 10. sınıf).

“Önce iyi bir iş bulmam lazım. Sen tek başına olsan bir ev alırdın kendine çekilirdin. Ama şimdi ne diyorsun karıma da bir ev alayım çoluğuma çocuğuma da alayım. Ailem muhtaç olmasın. Benim hanımım kimseye muhtaç olmasın çalışsın. Bunlar ne için? Karın için, ailen için. Kendin için isteyeceğin şey ne? Dün bulur bugün yersin. Sıkıntı etmezsin.” (Enerjik, E, MTAL, 11. sınıf).

Bireyin neyi yapıp neyi yapamayacağını belirleyen sınırlar ve baskı, ergenlerin gelecek beklentileri açısından çeşitli olumsuzlukları beraberinde getirme potansiyeline sahiptir. Bu durum konuyu özellikle makro sistem üzerine çekmekte ancak kültürün bireylere nasıl aktarıldığına ilişkin mikro, mezo, ego ve makro düzey bütün değişkenlerin önemini ortaya çıkarmaktadır.

Okul Türü ve Gelecek Beklentisi**Tablo 5.** Ergenlerin okul türlerine göre gelecek beklentilerinin karşılaştırılması

		Sayı	Medyan (Min-Mak)	χ^2	p
İş ve Eğitim Beklentisi	MTAL	248	6,00 (1,00-7,00)	0,603	,740
	AIHL	42	5,95 (3,45-7,00)		
	AL	107	6,09 (3,82-7,00)		
Evlilik ve Aile Beklentisi	MTAL	248	5,71 (1,00-7,00)	6,763	,034*
	AIHL	42	5,57 (4,00-7,00)		
	AL	107	5,28 (1,00-7,00)		
Din ve Toplum Beklentisi	MTAL	248	5,00 (1,00-7,00)	1,756	,416
	AIHL	42	5,16 (1,00-7,00)		
	AL	107	5,33 (1,00-7,00)		
Sağlık ve Yaşam Beklentisi	MTAL	248	5,25 (1,25-7,00)	1,784	,410
	AIHL	42	5,50 (2,25-6,75)		
	AL	107	5,00 (1,00-7,00)		
Gelecek Beklentisi (Toplam)	MTAL	248	5,45 (2,03-6,88)	1,149	,563
	AIHL	42	5,36 (4,05-6,67)		
	AL	107	5,33 (2,08-6,74)		

*p<0,05

Tablo 5'te farklı okul türlerinin ergenlerin gelecek beklentisi açısından farklılaşma analizi sonuçları görülmektedir. Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre Evlilik ve Aile Beklentisi puanı bakımından anlamlı fark bulunmaktadır. Buna göre MTAL öğrencilerinin evlilik ve aile beklentisi diğer okul türlerine göre daha yüksek iken AL öğrencilerinin ise en düşük olduğu istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0,05).

Bu nicel bulgu, araştırmanın nitel boyutunda ergenler tarafından farklı okul türlerinin özellikle üniversite eğitimi alıp almaya yönelik bir belirleyiciliği olması üzerinden açıklanmıştır. Öğrenciler, *MTAL öğrencisi olmanın, kendileri için üniversite okumaya yönelik umutlarını azaltan bir pratiği olduğunu* ve MTAL'nin daha çok lisenin tamamlanmasının ardından bir iş bulmaya yönelik beklenti yarattığını düşünmektedirler.

“Anadolu Lisesi genelde üniversiteye hazırlık, bir meslek seçmesen de üniversiteye hazırlık. Meslek lisesinde, hayal. Üniversite hayalleri olmayan direkt meslek edineyim kafasında olan insanlar” (Platonik, K, MTAL, 9. sınıf).

“Meslek lisesi öğrencileri bir an önce okul bitsin çalışmaya başlayalım diye düşünüyorlar. Üniversite çok zor” (Genç, E, MTAL, 12. Sınıf).

Ergenler AL öğrencisi olmanın ise üniversite eğitimi almak konusunda belirgin bir gelecek sunduğunu ve AL'nin ise öğrenciyi yükseköğretime hazırladığını belirtmiştir.

“...Anadolu lisesinde öğrencilerin gelecekle ilgili belirli bir planı var. Genelde onun üzerine çalışıyorlar ama meslek lisesinde kaybedecekleri bir şey yok, stajlardan dolayı da zaten üniversiteye direkt giremeyeceklerini de biliyorlar. Bu yüzden de sürekli bir çalışma hali de yok” (Lise, K, AL, 9. sınıf).

“Mesela benim arkadaşlarım var meslek lisesinde okuyan ders işlemiyorlar, yok yani. Hiç ders eğitimi yok. Onlar da derslerden yoksun kalıyorlar. Mesela Anadolu Lisesi ya da fen lisesi daha sıkı bir eğitim veriyor o yüzden daha iyi başarı sağlıyor üniversite için” (Kararsız, K, AL, 10. sınıf).

Nitel ve nicel bulgular bir arada düşünüldüğünde MTAL öğrencileri için üniversite eğitimi almamanın ve bunun yerine hızlıca bir iş bulmanın, evliliğe ilişkin düşünceleri daha yakın bir gelecekte gündeme getirebilmekte olduğu düşünülebilir.

Sınıf Düzeyi ve Gelecek Beklentisi

Tablo 6. Ergenlerin sınıf düzeyine göre gelecek beklentilerinin karşılaştırılması

		Sayı	Medyan (Min-Mak)	χ^2	p
İş ve Eğitim Beklentisi	9. Sınıf	109	6,18 (1,00-7,00)	16,847	,001*
	10. Sınıf	97	6,00 (1,00-7,00)		
	11. Sınıf	94	6,18 (1,09-7,00)		
	12. Sınıf	97	5,72 (3,27-7,00)		
Evlilik ve Aile Beklentisi	9. Sınıf	109	5,71 (1,00-7,00)	3,215	,360
	10. Sınıf	97	5,85 (1,00-7,00)		
	11. Sınıf	94	5,42 (1,00-7,00)		
	12. Sınıf	97	5,57 (1,00-7,00)		

Din ve Toplum Beklentisi	9. Sınıf	109	5,66 (1,00-7,00)	6,314	,097
	10. Sınıf	97	5,00 (1,00-7,00)		
	11. Sınıf	94	5,16 (1,00-7,00)		
	12. Sınıf	97	5,00 (1,00-7,00)		
Sağlık ve Yaşam Beklentisi	9. Sınıf	109	5,50 (1,25-7,00)	5,061	,167
	10. Sınıf	97	5,25 (1,00-7,00)		
	11. Sınıf	94	5,00 (1,25-7,00)		
	12. Sınıf	97	5,00 (2,00-7,00)		
Gelecek Beklentisi (Toplam)	9. Sınıf	109	5,57 (2,03-6,81)	7,058	,070
	10. Sınıf	97	5,38 (2,19-6,79)		
	11. Sınıf	94	5,45 (2,05-6,61)		
	12. Sınıf	97	5,24 (2,08-6,88)		

*p<0,05

Tablo 6’da farklı sınıf düzeylerinin ergenlerin gelecek beklentisi açısından farklılaşma analizi sonuçları görülmektedir. Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre İş ve Eğitim Beklentisi alt ölçeği bakımından 12. sınıf öğrencilerinin daha düşük iş ve eğitim beklentisine sahip olduğu istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0,05).

12. sınıf öğrencilerde ortaya çıkan bu fark, araştırmanın nitel boyutunda, özellikle son sınıf öğrencilerle derinlemesine görüşülmüştür. Ergenler büyüdükçe hayallerinin azaldığını çünkü bazı şeylerin daha çok farkına vardıklarını ifade etmişlerdir. Ergenler son sınıf öğrencilerinin gelecek beklentisindeki bu düşüklüğü temelde, *sahip oldukları imkânların yetersizliği ve okul başarısızlığı* üzerinden anlamlandırılmıştır.

“Büyüdükçe görüyoruz çünkü neyin ne olduğunu. İmkânsızları da görebiliyoruz imkânlı olan şeyleri de. Küçükken ben sürekli hayal kurardım mesela. Şimdi hiç” (Hormon, K, MTAL, 12. sınıf).

“Küçükken hepimizin kendine göre bir bakış açısı var o toz pembe hani şöyle olacak böyle olacak çevreye baktığın zaman öyle olmayacağını dank ediyorsun” (Fırtına, K, MTAL, 12. sınıf).

“9.sınıfta ben daha çok ders çalışıyordum şu an biraz arkadaşlarla takılınca şey oldu biraz dersler. Düşünüyorum ben kendime suç buluyorum abi çalışmadığım için” (Büyüme, E, MTAL, 12. sınıf).

“Çünkü 9. Sınıftan sonra insan bir süre çalışıyor, bakıyor notlar kötü geliyor şu bu. Ben bu notu alamam diyor. Dersler düşüyor. Ya şimdi burada motive olmak var. Bir sınavdan 100 almak var” (Biz, E, MTAL, 12. sınıf).

Nicel bulgular son sınıfta gelecek beklentilerinin daha düşük olduğunu ortaya koyarken nitel bulgular bunu ergenlerin sahip olduğu imkânların yetersizliğinin farkına varmaları ve okul başarısızlığı olarak açıklamaktadır. Bu kapsamda aile sistemine ilişkin konular ve okul sistemi, ergen ekosisteminin güçlü belirleyicileri olarak ortaya çıkmaktadır.

Ebeveynlerin Eğitim Durumu ve Gelecek Beklentisi

Tablo 7. Anne-babanın eğitim durumuna göre gelecek beklentilerinin karşılaştırılması

		Anne				Baba			
		Sayı	Medyan (Min-Max)	χ^2	p	Sayı	Medyan (Min-Max)	χ^2	p
İş ve Eğitim Beklentisi	Mezun değil	33	5,54 (1,09-6,91)	10,174	,038*	15	5,36 (1,09-7,00)	12,439	,014*
	İlkokul M.	162	6,04 (2,64-7,00)			123	6,09 (2,27-7,00)		
	Ortaokul M.	96	6,09 (1,00-7,00)			109	6,00 (1,00-7,00)		
	Lise M.	80	6,00 (1,00-7,00)			100	6,09 (1,00-7,00)		
	Üniversite M.	24	6,36 (3,27-7,00)			39	6,09 (3,27-7,00)		
Evlilik ve Aile Beklentisi	Mezun değil	33	5,71 (1,00-7,00)	5,026	,285	15	5,28 (1,00-6,29)	4,920	,296
	İlkokul M.	162	5,71 (1,00-7,00)			123	5,71 (1,00-7,00)		
	Ortaokul M.	96	5,57 (1,57-7,00)			109	5,71 (1,00-7,00)		
	Lise M.	80	5,28 (1,00-7,00)			100	5,71 (1,00-7,00)		
	Üniversite M.	24	5,71 (1,00-7,00)			39	5,57 (3,00-7,00)		
Din ve Toplum Beklentisi	Mezun değil	33	5,00 (1,67-7,00)	1,704	,790	15	4,33 (1,67-7,00)	9,187	,084
	İlkokul M.	162	5,00 (1,00-7,00)			123	5,33 (1,00-7,00)		
	Ortaokul M.	96	5,33 (1,00-7,00)			109	5,00 (1,00-7,00)		
	Lise M.	80	5,00 (1,00-7,00)			100	5,33 (1,00-7,00)		
	Üniversite M.	24	5,00 (2,67-7,00)			39	5,00 (1,00-6,67)		
Sağlık ve Yaşam Beklentisi	Mezun değil	33	5,25 (1,25-7,00)	0,609	,962	15	5,25 (2,00-7,00)	6,458	,167
	İlkokul M.	162	5,25 (1,00-7,00)			123	5,00 (1,25-7,00)		
	Ortaokul M.	96	5,25 (1,25-7,00)			109	5,25 (1,00-7,00)		
	Lise M.	80	5,25 (1,75-7,00)			100	5,50 (1,75-7,00)		
	Üniversite M.	24	5,12 (3,00-7,00)			39	4,75 (1,75-7,00)		
Gelecek Beklentisi (Toplam)	Mezun değil	33	5,21 (2,05-6,50)	2,562	,634	15	4,81 (2,05-6,71)	14,002	,007*
	İlkokul M.	162	5,40 (2,63-6,79)			123	5,40 (2,63-6,79)		
	Ortaokul M.	96	5,49 (2,03-6,88)			109	5,38 (2,19-6,88)		
	Lise M.	80	5,44 (2,08-6,79)			100	5,68 (2,03-6,74)		
	Üniversite M.	24	5,17 (4,18-6,74)			39	5,23 (3,89-6,44)		

*p<0,05 anlamlı fark var

Tablo 7’de ebeveynlerin eğitim durumlarının ergenlerin gelecek beklentisi açısından farklılaşma analizi sonuçları görülmektedir. Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre İş ve Eğitim Beklentisi puanı ve Gelecek Beklentisi toplam puanı bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmaktadır ($p < 0,05$). Annesi ve babası okul mezunu olmayanların iş ve eğitim beklentisi düzeyi diğer eğitim düzeylerine göre daha düşüktür. Babası okul mezunu olmayanların gelecek beklentisi toplam puanı da diğer eğitim düzeylerine göre daha düşüktür.

Araştırmanın nitel boyutunda ebeveynlerin eğitim durumunun gelecek beklentisi açısından nasıl bir anlamı olduğu ergenlerle görüşülmüştür. Ergenler ebeveynlerin eğitimin durumunun yüksek olması durumunda, *eğitimli ailelerinde çocuklarına daha fazla imkân sunabileceği düşüncesi* üzerinde durmuşlardır. Ergenler kendi yaşam standartları üzerinden düşünerek, ebeveynlerin eğitim düzeylerinden kaynaklı olarak sundukları imkânların değişmekte olduğunu vurgulamıştır.

“Mesela benim babam annem biri öğretmen falan olsa başka bir şey olsa ne güzel olurdu. Daha iyi bir gelecek sağlardı. Yani ne bileyim etrafım, çevrem daha bi’ değişirdi” (Hormon, K, MTAL, 12. sınıf).

“Mesela şu an benim babam doktor olsaydı annem öğretmen olsaydı bir evde bir tek büyük ablam ile ben okumuş olmayacaktık. Ortanca ablam da okumuş olacaktı abim de okumuş olacaktı ve mesleğimiz olacaktı” (Sivilce, K, AİHL, 11. sınıf).

“Ben zorlukları yaşamamdaki temel nedenin aslında annemin bir mesleğinin olmaması olarak görüyorum. Eğer annemin en ufağından bir memur dahi olsaydı ayda eline toplu bir para geçirdi.” (Ego, K, AL, 10. sınıf).

Ergenler, ebeveynlerinin daha eğitimli olması durumunda, çevrelerinin daha iyi olabileceği ve bunun da geleceklere katkı sağlayacağını düşünmektedir. Bu da bu çalışmada yine aile sisteminin ergen gelecek beklentileri açısından, ergenin anlam dünyasındaki yerini ortaya koymaktadır.

Ailenin Ekonomik Durumu ve Gelecek Beklentisi**Tablo 8.** Ergenlerin ailesinin ekonomik durumuna yönelik düşüncelerine göre gelecek beklentilerinin karşılaştırılması

		Sayı	Medyan (Min-Mak)	χ^2	p
İş ve Eğitim Beklentisi	İyi	153	6,09 (1,00-7,00)	7,796	,020*
	Orta	224	6,00 (1,00-7,00)		
	Kötü	20	5,22 (2,27-7,00)		
Evlilik ve Aile Beklentisi	İyi	153	5,71 (1,86-7,00)	6,368	,041*
	Orta	224	5,71 (1,00-7,00)		
	Kötü	20	5,14 (1,00-7,00)		
Din ve Toplum Beklentisi	İyi	153	5,00 (1,00-7,00)	6,545	,038*
	Orta	224	5,33 (1,00-7,00)		
	Kötü	20	4,83 (1,00-7,00)		
Sağlık ve Yaşam Beklentisi	İyi	153	5,25 (1,75-7,00)	7,533	,023*
	Orta	224	5,25 (1,00-7,00)		
	Kötü	20	4,25 (1,25-6,00)		
Gelecek Beklentisi (Toplam)	İyi	153	5,47 (2,03-6,81)	11,312	,003*
	Orta	224	5,40 (2,19-6,88)		
	Kötü	20	4,83 (2,08-6,45)		

*p<0,05

Tablo 8’de ergenlerin, ailelerinin ekonomik durumuna yönelik düşüncelerinin, gelecek beklentisi açısından farklılaşma analizi sonuçları görülmektedir. Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre Gelecek Beklentisi toplam puanı ve alt ölçekler açısından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre ailesinin ekonomik durumunun kötü olduğunu düşünen katılımcılarının gelecek beklentisi bütün alt ölçeklerde ve ölçek toplam puanında daha düşük bulunmuştur.

Araştırmanın nitel boyutunda, ergenlerin ekonomik durumlarının kötü olduğuna yönelik düşüncelerinin, kendileri için gelecekleri açısından bir engelle dönüşebileceği üzerinde durulmuştur. Derinlemesine görüşmelerde bu engel kendini *ekonomik duru-*

mun kötü olmasının üniversiteye hazırlığa yönelik olumsuz etkisi üzerinden göstermiştir. Buna göre ergenler, ekonomik durumları kötü olduğu için üniversite sınavına yönelik bir kurs alamayacaklarını ya da bunun olasılığının yüksek olduğunu ifade etmişlerdir.

“Mesela imkân olmazsa bir üniversite hayali kuramazsın bence. Mesela ön hazırlık yapayım, dershaneye gideyim, üniversiteye diyemezsin” (Abartı, K, MTAL, 10. sınıf).

“Ya herkes diyor ki dershaneye git. Ya belki dershaneye gitsem bir şey başarabilirdim ama. Bu evde çalışmayla da olmuyor. Çünkü birisinin anlatması lazım. Ama girmiyor sorular aklına. Birebir soru çözerken olmuyor. Belirli maaş var da e borç harç olunca onlara gidiyor” (Fırtına, K, MTAL, 12. sınıf).

Diğer taraftan ergenler için ailelerinin ekonomik durumları, ergenin kendisini ve ailesini “kurtarması” gereken bir engel olarak da ele alınmıştır. Ergen kendisini ve ailesini içerisinde bulunduğu yoksulluk döngüsünün dışına çıkarmaya çalışmak istemektedir. Bu engelin aşılması ise derslerdeki başarıyı ve iyi bir iş bulmayı gerektirmektedir.

“Ya annemi rahat ettirmek istiyorum kendimden çok. Annem pek rahat yaşamadı bu yüzden onun daha rahat, huzurlu yaşamasını istiyorum. Evet, sonra çalışmak zorunda kaldı. Biz de çok küçüktük pek yardımcı olmadık” (Ego, K, AL, 10. sınıf).

“İyi bir iş sahibi olayım ondan sonra ne bileyim anamı, abimi yanıma alayım” (Çatışma, E, MTAL, 9. sınıf).

Nicel ve nitel bulgulara göre ergenler, ekonomik durumları üzerinden sahip olduğu imkânlara ilişkin çıkarımlar yapmaktadır. Olumsuz koşullarına yönelik artan farkındalık geleceğe yönelik engeller oluşturabilmektedir. Bu engelde daha çok özellikle ekonomik anlamda olumsuz olan koşullarına ilişkin sorumluluk almak zorunda hissetmeleri ya da kalmaları olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bulgular yine ergen ekosisteminde aile sisteminin konumunu ve ailelerin sorunlar yaşadığı durumlarda egzo ve makro sistemin rolü üzerinde düşünmeyi beraberinde getirmektedir.

Ergenin Gelir Getiren Bir İşte Çalışmış Olma Durumu ve Gelecek Beklentisi**Tablo 9.** Ergenlerin gelir getiren bir işte çalışmış olma durumuna göre gelecek beklentilerinin karşılaştırılması

		Sayı	Medyan (Min-Mak)	U	p
İş ve Eğitim Beklentisi	Evet	96	5,90 (1,09-7,00)	12359,0	,033*
	Hayır	301	6,09 (1,00-7,00)		
Evlilik ve Aile Beklentisi	Evet	96	5,64 (1,00-7,00)	14304,5	,883
	Hayır	301	5,71 (1,00-7,00)		
Din ve Toplum Beklentisi	Evet	96	5,00 (1,00-7,00)	13336,0	,254
	Hayır	301	5,33 (1,00-7,00)		
Sağlık ve Yaşam Beklentisi	Evet	96	5,00 (1,25-7,00)	12417,5	,038*
	Hayır	301	5,25 (1,00-7,00)		
Gelecek Beklentisi (Toplam)	Evet	96	5,33 (2,05-6,88)	12639,0	,065
	Hayır	301	5,42 (2,03-6,79)		

*p<0,05

Tablo 9’da ergenlerin gelir getiren bir işte çalışmış olma durumunun, gelecek beklentisi açısından farklılaşma analizi sonuçları görülmektedir. Mann Whitney U testi sonuçlarına göre İş ve Eğitim Beklentisi ve Sağlık ve Yaşam Beklentisi ölçek puanları bakımından istatistik olarak anlamlı fark bulunmaktadır ($p<0,05$). Gelir getiren bir işte çalışma deneyimi olan ergenlerin iş ve eğitim beklentisi ve sağlık ve yaşam beklentisi çalışma deneyimi olmayanlara göre daha düşüktür.

Araştırmanın nitel boyutunda ise ergenler, gelir getiren bir işte çalışmanın gelecek beklentileri açısından anlamını, sağlığa ilişkin etkilerinden çok yine özellikle *okul başarısını olumsuz olarak etkilemesi* üzerinden ele almışlardır. Buna göre ergenler, ailesinin ekonomik koşulları sebebiyle çalışmalarını gerektiğinden ve bu çalışmanın da okul başarısını olumsuz etkileyen bir deneyim olduğundan bahsetmiştir.

“Dershaneye yazdım da abi eve destek olmak için çalışmam lazım.” (Büyümek, E, MTAL, 12. sınıf).

“Şimdi mesela ben tam derslerime çalışamıyorum hani kafamı veremiyorum. Markette kendim de çalışıyorum (aile yanımda) o yüzden birazcık derslerim de düşük geliyor” (Asi, E, AİHL, 9. sınıf).

Nicel ve nitel bulgular yine aile ve okul sisteminin önemini üzerine şekillenmektedir. Ailenin ekonomik zorluklarının etkisinde, ergenin erken yaşta çalışmaya başlaması, okul başarısının düşüşüne, bu da ergen için iyi bir üniversiteye gidemeyecek olmaya, iyi bir iş bulamayacak olmaya vb. düşüncelerle geleceğe ilişkin beklentileri etkileme potansiyelini ortaya koymaktadır.

Geleceğe Yönelik Umutlu Olma ve Gelecek Beklentisi

Tablo 10. Ergenlerin geleceğe yönelik umutlu olma durumlarına göre gelecek beklentilerinin karşılaştırılması

	Sayı	Medyan (Min-Mak)	χ^2	p
İş ve Eğitim Beklentisi	Umutlu	248	6,27 (1,00-7,00)	61,969 ,000*
	Kısmen umutlu	127	5,45 (2,55-7,00)	
	Umutsuz	22	4,77 (1,00-6,82)	
Evlilik ve Aile Beklentisi	Umutlu	248	5,78 (1,00-7,00)	11,023 ,004*
	Kısmen umutlu	127	5,28 (1,00-7,00)	
	Umutsuz	22	5,28 (1,00-7,00)	
Din ve Toplum Beklentisi	Umutlu	248	5,33 (1,00-7,00)	19,441 ,000*
	Kısmen umutlu	127	5,00 (1,00-7,00)	
	Umutsuz	22	4,83 (2,67-7,00)	
Sağlık ve Yaşam Beklentisi	Umutlu	248	5,50 (2,00-7,00)	17,732 ,000*
	Kısmen umutlu	127	4,75 (1,00-7,00)	
	Umutsuz	22	4,75 (1,25-7,00)	
Gelecek Beklentisi (Toplam)	Umutlu	248	5,62 (2,05-6,88)	46,955 ,000*
	Kısmen umutlu	127	5,16 (2,08-6,56)	
	Umutsuz	22	4,85 (2,03-6,11)	

*p<0,05

Tablo 10'da ergenlerin geleceğe yönelik umutlu olmalarının, gelecek beklentisi açısından farklılaşma analizi sonuçları görülmektedir. Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; Gelecek Beklentisi toplam puanı ve alt ölçeklerin tamamı açısından istatistik olarak anlamlı fark bulunmaktadır ($p<0,05$). Geleceğe yönelik umutlu olduğunu belirten ergenlerin gelecek beklentisi daha yüksektir.

Araştırmanın nitel boyutunda ergenler geleceğe yönelik sahip olduğu umudu kendi bireysel güçleri üzerinden açıklamışlardır. Ergenlerin sahip olduklarını düşündükleri güçlü yanları onların geleceğe ilişkin algılarını şekillendirmektedir.

“Mesela pes etmem, umudum vardır her zaman, küçücük bir umudum bile vardır her zaman. Kendime güvenirim” (Kulaklık, E, AL, 11. sınıf).

“İnanmadığım ya da istediğim şeyi yapabilecek güçte olduğumu hissediyorum çünkü kafama koyduğum şeyi yaparım” (Uyumsuz, K, AL, 9. sınıf).

Diğer taraftan ergenler gelecek beklentileri açısından çevrelerinde başarılı insanlar olmasının önemini vurgulamışlardır. Ergenin ekosisteminde örnek alabileceği ve başarıya ulaşmış yakınlarının olması önemli bir rol model sağlayacaktır. Eğitimli ve örnek alınabilecek bir rol model bir mikro sistem olarak ergenler için destekleyici olmaktadır:

“Ablam. O yükseköğrenim görmüş mesela şimdi de doktora yapacak. En üstlere çıkmak istiyor onun için ben de onu örnek alıyorum” (Kaos, K, AL, 10. sınıf).

“Kuzenim mimar benim o yaparken falan içine giriyor arada beni de çağırıyor, yardım ediyorum. Bu hoşuma gidiyor. Ben de okumalıyım diyorum” (Telefon, K, AL, 11. sınıf).

Bu kapsamda nicel bulgular umudun gelecek beklentisini farklılaştırdığını ve nitel bulgular da umuda olan katkısı açısından özgüven ve sosyal çevredeki başarı örneklerinin önemini ortaya koymaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada hem nicel hem de nitel bulgular ergenler için en önemli beklentilerin işe ve eğitime, evliliğe ve aileye yönelik beklentiler olduğunu ortaya koymuştur. İş ve eğitim beklentisi araştırmanın en yüksek puan ortalamasına sahiptir. Bunu evlilik ve aile beklentisi takip etmektedir. Ergenlerin gelecek beklentileri bu çalışmada bir de açık uçlu bir soruyla ele alınmış bu soruya verilen cevaplar da yine ölçek puanlarıyla benzer bulunmuştur. Buna göre ergenler tarafında verilen cevaplarda en çok ifade edilen beklenti meslek sahibi olma beklentisidir. Bunu iyi bir eğitim alma beklentisi, evlenme ve aile kurma beklentisi takip etmektedir. Alanyazın incelendiğinde bu araştırmayla benzer sonuçların bulunduğu görülmektedir. Deviren (2016)'ın yaptığı araştırmada, gençlerin gelecek beklentilerinin en çok iyi bir eğitim almak, zenginlik, iyi bir eş ve yuva, iyi bir gelir sahibi olma ve sağlıklı bir yaşam olduğu ortaya konmuştur. Yavuzer, Demir, Meşeci ve Sertelin (2005) tarafından yapılan araştırmada ise lise

öğrencilerinin geleceğe ilişkin en büyük beklentileri, sevilen bir mesleğin yapılması ve mesleki başarı olarak ortaya konmuştur. Bunu sırasıyla, ekonomik kazanç, mutlu bir evlilik, fiziksel güç, sağlık ve toplumsal saygınlık takip etmiştir. Başka bir araştırmada da ergenlerin gelecek beklentilerinin yine ilk sırasında “iyi bir işe sahip olmak” yer almaktadır (Başbakanlık, 2010). Gönüllü (2003)’nün Sivas ilinde yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre, lise öğrencilerinin yine geleceğe yönelik en önemli beklentileri işlerinde başarılı ve tanınan bireyler olma beklentisidir. Bu kapsamda, ergenlik ve genç yetişkinlik gelişim dönemlerinin beklenen rolleriyle paralel bir eğilimin ortaya çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte meslek sahibi olma, iyi bir eğitim alma ve evliliğe yönelik beklentiler ergenlerin dilinden yazılmış olsa da toplumun ve ailesinin, genç üzerindeki beklentilerinin bir yansıması olarak ele alınabilir. Bu bakış açısı ekosistemin ergen üzerindeki etkisini ortaya koyması açısından önemlidir.

Bu çalışmanın nicel ve nitel bulgularında cinsiyetin ergenlerin gelecek beklentisi açısından önemli bir değişken olduğu ortaya konmuştur. Nicel bulgulara göre kızlar ile erkekler arasında evlilik ve aile beklentisi puanı bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmaktadır. Buna göre erkeklerin evlilik ve aile beklentisi kızlara göre daha yüksektir. Bu bulguyu açıklamak için gerçekleştirilen araştırmanın nitel boyutunda; kız öğrenciler, toplumsal cinsiyetin kadınlar üzerindeki baskısına işaret ederek iş ve eğitimi ön sıraya koymuştur. Erkek öğrenciler ise evliliğin kendisine yönelik bir kaygıdan ziyade yine toplumsal cinsiyete dair bir baskının görünümü olarak, evliliğin erkek olmaktan kaynaklı kendilerine getireceği ekonomik yüküne yönelik bir kaygıyı vurgulamıştır. Erkek öğrencilerin cevaplarında toplumda aile kurmaya yönelik erkeklerle yüklenen sorumluluğun yarattığı algıyı görmek mümkündür. Buna göre öğrenciler, mikro düzeyden makro düzeye belki kendi evinde, sosyal çevresinde ya da toplumda tanık olduğu kadın ve erkek üzerindeki baskının etkisinde beklentiler geliştirmiştir. Alanyazın incelendiğinde, McWhirter ve McWhirter (2008) tarafından yapılan araştırmada da benzer şekilde kız öğrencilerin evlilik ve aile beklentisinin daha düşük olduğu görülmüştür.

Bu çalışmadaki bu farklılık özellikle ergenlerin meslek seçimine ilişkin düşüncelerinde de ortaya çıkmıştır. Buna göre toplumsal cinsiyet, ergenlerin meslek seçimi açısından çeşitli sınırlılıklar içeren bir değişken olarak belirmiştir. Özellikle kız öğrenciler, cinsiyetlerinden kaynaklı olarak istedikleri her mesleği yapamayacaklarını düşünmektedirler. Vatandaş (2007), toplumsal cinsiyeti inşa eden unsurları cinsiyetlere yönelik önyargılar, cinsiyetlere ilişkin davranışlar, tutumlar, tepkiler, cinsiyetler arasındaki farka ilişkin inançlar ile ideal kadın ve erkek arasında bulunması gerektiğine inanılan farklılıklar olarak belirtmiştir. Connell (1998) da toplumun bireylerin önüne cinsiyetlerine uygun kurallar ve davranış modelleri koyduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, konuyu özellikle makro sistem üzerine çekmektedir ancak kültürün bireylere nasıl aktarıldığına ilişkin mikro, mezo, egzo diğer bütün değişkenlerin önemini göz ardı etmemek gerekmektedir. Korkut Owen, Kecipir, Özdemir, Ulaş, &

Yılmaz (2012)'ın üniversite öğrencileriyle, kaydoldukları bölümleri seçme nedenleri üzerine yaptığı araştırmada öğrencilerin %26,8'inin bölümlerini, cinsiyetlerine uygun olup olmamasına göre seçtiklerini belirtmektedirler. Diğer taraftan kız öğrenciler için seçilen bölümün cinsiyete uygunluğunun, erkek öğrencilere göre daha önemli olduğu ve kız öğrencilerin bölüm seçme konusunda ailelerinden daha fazla etkilendikleri ortaya konmuştur. Yavuzer, Demir, Meşeci ve Sertelin (2005)'e göre beklentiler, diğer bireylerin beklentileriyle örülmüş bir çevrenin ürünü olarak görülebilir. Benzer bir açıklamayla İkizoğlu, Önal Dölek ve Gökçearslan Çifci (2007) de bireyin sosyal çevresinin ve içinde yaşadığı toplumun bireyin geleceğine zemin hazırladığını, bireyin geleceğe yönelik hedeflerinin kendi deneyimleri ve kazanımları ile kendisine sunulan toplumsal kazanımlarla oluştuğunu belirtmektedirler. Bu kapsamda özellikle toplumsal cinsiyetin ve kültürel faktörlerin ergenlerin gelecek beklentileri üzerinden makro düzey etkisi ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan ergenlerin geleceğe yönelik beklentilerinin belirlenmesinde makro düzeyde toplumun bir sınırlılık oluşturabildiği söylenebilir.

Bu çalışmada, okul türü farklılığının ergenlerin gelecek beklentilerinde farklılıklar yarattığı ortaya konmuştur. Çalışmada MTAL öğrencilerinin evlilik ve aile beklentisi puanı en yüksek iken, AL öğrencilerinin ise en düşüktür. Araştırmanın nitel boyutunda ergenler MTAL öğrencisi olmanın kendileri için üniversite okumaya yönelik umutlarını azaltan bir pratiğinin olduğunu, AL öğrencisi olmanın ise üniversite eğitimi almak konusunda daha belirgin bir gelecek sunduğunu belirtmişlerdir. Buradan yola çıkarak özellikle okul türünün üniversite eğitimine ilişkin sebep olduğu sınırlılık ya da sağladığı avantaj önemlidir. Bu kapsamda daha erken meslek edinen ve yükseköğrenime devam etmeyen öğrenciler için bu durumun, evliliği daha erken gündeme getirdiği söylenebilir. Alanyazın incelendiğinde Uluçay, Özpolat, İlgör ve Taşkesen (2014)'in aynı ölçme aracı ile yaptıkları araştırmada Spor, Ticaret, İmam Hatip ve Endüstri Meslek Liselerinin evlilik ve aile beklentisinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Diğer taraftan bu sonuçları destekleyecek şekilde üniversiteye yerleşme sonuçları incelendiğinde lisans programlarına yerleşme oranlarında AL öğrencilerinin, AİHL ve MTAL öğrencilerine göre ön sırada olduğu görülmektedir (ÖSYS, 2017).

Bu çalışmada sınıf düzeyi de ergenlerin gelecek beklentilerini farklılaştıran bir değişken olarak ortaya konmuştur. 12. sınıf öğrencilerinin iş ve eğitim beklenti düzeyi diğer sınıf düzeylerine göre daha düşük iken, 9. sınıf öğrencilerinin daha yüksektir. Alanyazın incelendiğinde bu çalışmaya benzer bir şekilde Topaktaş (2015)'in aynı ölçme aracıyla yaptığı çalışmada ergenlerin yaşları arttıkça gelecek beklentisinin azaldığını belirlenmiştir. Araştırmanın nitel boyutuna göre ergenler, lisenin ilerleyen yıllarında, sahip oldukları olumsuz koşulları daha çok fark etmekte bu da onlar için olumlu bir gelecek beklentisi ortaya koymamaktadır. Diğer taraftan özellikle okul başarısızlığı ergenlerin geleceklere ilişkin bakış açılarını oldukça olumsuz yönde etkilemektedir. Çalışmada pek çok değişkenle okul başarısızlığı arasında ilişki kurulmuştur. Okul başarısızlığı, ergenler için üniversiteye devam edemeyecek olmak, iyi bir iş bulamamak

gibi anlamlara karşılık gelmektedir. Bunun da gelecek beklentisinin düşmesine sebep olduğu söylenebilir. Dursun, Özkan ve Körler Başkaya (2019) tarafından yapılan çalışmada akademik başarıları yüksek öğrencilerin düşük olan öğrencilere göre gelecek beklentilerini daha olumlu algıladıkları ortaya konmuştur. Bu sonuçların sebepleri yine çoklu düzeyde özellikle aile ve okul sisteminin ve bu sistemleri güçlendirmesi gereken sistemlerin sunduğu imkânlar ya da sebep olduğu sorunlarda aranabilir.

Bu çalışmada, ebeveynlerin eğitim durumu araştırmanın nicel boyutunda iş ve eğitim beklentisi ve gelecek beklentisi toplam puanı açısından anlamlı bir farkı ortaya koymuştur. Buna göre annesi ve babası okul mezunu olmayan çocukların iş ve eğitim beklentisi daha düşük çıkmıştır. Benzer şekilde babasının eğitim düzeyi en düşük olan ergenlerin gelecek beklentisi toplam puanı da daha düşük bulunmuştur. Alanyazın incelendiğinde Tuncer (2011)'in yaptığı çalışmada, babalarının eğitim durumu lisansüstü düzeyde olan çocukların daha yüksek gelecek beklentilerine sahip olduğu görülmüştür. Bu kapsamda bu çalışmada, özellikle anne ve baba eğitim durumu düşük olan ergenlerle, bu sonucu anlamaya yönelik derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın nitel boyutunda ergenler bu duruma, düşük eğitim düzeyinin, ailelerinin kendilerine sunduğu imkânları sınırlandırdığı şeklinde bir açıklama getirmişlerdir. Eğitim düzeyi, bu çalışmadaki gibi çeşitli dezavantajlı koşullarda yaşayan ergenler için, öncelikli olarak ekonomik getirisi üzerinden ele alınmıştır. Bununla birlikte bu durumu ebeveynlerin kendini geliştirmiş olması, yapılan rehberliğin niteliği, eğitimin getireceği sosyal çevre gibi değişkenlerin de önemi gündeme getirmektedir.

Ergenin ekosistemi içerisinde aile sisteminin ve ebeveynlerin eğitim düzeyinin onların gelecek beklentisi üzerindeki anlamı oldukça önemlidir. Bu da yine ergen ekosisteminde aile sisteminin konumunu ve ailelerin sorunlar yaşadığı durumlarda egzo ve makro sistemin rolü üzerinde düşünmeyi beraberinde getirmektedir. Ailelerin yaşadığı sorun durumlarında aileye destek olacak kuruluşlar ve okul çok daha önemli hale gelmektedir. Özellikle okul sisteminin, çeşitli dezavantajlar içerisinde yaşayan ergenler için çözüm üretmesi ya da çözüme ilişkin yönlendirmeler yapmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Özellikle aile ve okul sisteminin ve mikro, mezo ve egzo düzeylerin etkisinde ergenlerin gelecek beklentisinin nasıl şekillendiğini görmek önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın nicel ve nitel bulgularında ailenin içerisinde bulunduğu ekonomik durum, ergenlerin gelecek beklentisi açısından ölçek toplam puanında ve alt ölçeklerin tamamında anlamlı bir fark ortaya koymuştur. Buna göre; ailesinin ekonomik durumunun kötü olduğunu düşünen katılımcıların gelecek beklentisi, bütün alt ölçeklerde ve ölçek toplam puanında daha düşük bulunmuştur. Ailesinin ekonomik durumunun iyi olduğunu düşünen ergenlerin gelecek beklentisi ise daha yüksektir. Araştırmanın nitel boyutunda, bu durumun ergenlerin gelecek beklentisinde yarattığı farkın sebebi ele alınmıştır. Buna göre; ekonomik durumu kötü olan ergenler, çalışmak zorunda kalmakta ve bu da üniversite sınavına hazırlanmanın önüne geçmektedir. Diğer taraftan ergenler ailelerin içerisinde bulunduğu ekonomik duruma ilişkin so-

rumluluk almak ve ailelerine katkıda bulunmak istemektedirler bu da yine benzer bir döngüye sebep olmaktadır. Nicel ve nitel bulgulara göre ergenler, ekonomik durumları üzerinden sahip olduğu imkânlarla ilişkin çıkarımlar yapmaktadır. Ergenler sahip oldukları olumsuz koşulları daha çok fark ettikçe bu durum kendileri için geleceğe yönelik engeller oluşturabilmektedir. Bu araştırmayla benzer şekilde, Bulgurcuoğlu (2016)'nın yaptığı araştırmada da ailenin ekonomik durumu ile çocukların gelecek beklentileri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Buna ek olarak çalışmada gelir getiren bir işte çalışma deneyiminin gelecek beklentisini nasıl farklılaştırdığı da ele alınmıştır. Buna göre; gelir getiren bir işte çalışma deneyimi olan ergenlerin iş ve eğitim beklentisi, sağlık ve yaşam beklentisi puanları çalışma deneyimi olmayanlara göre daha düşük bulunmuştur. Araştırmanın nitel boyutunda da ergenler, gelir getiren bir işte çalışmanın özellikle okul başarısının düşüşü ve üniversite sınavına istenilen şekilde çalışamama üzerinden gelecek beklentisi için yarattığı olumsuz anlamını dile getirmişlerdir. Bu sorun özellikle yoksulluk kaynaklı makro sistemsel bir sorun olarak ele alınmakla birlikte; ebeveynlerin çalış(a)maması, işten çıkarılmasıyla ya da kamu kurumlarının sunduğu hizmetlerle bağlantılı olarak egzo sistemi düşünmeyi ve aile içerisinde yaşanan sorunla bağlantılı olarak mikro ve mezo sisteme yönelik bir bakış açısını gerektirmektedir. İkizoğlu, Önal Dölek ve Gökçearslan Çifci (2007) çocukların çalışmasının, ekonomik sorunlar yaşayan ailelerin, çocukları için iyi bir gelecek sağlamaya yönelik kaygılarının sona ermesi anlamına geleceğini belirtmektedir. Bu açıdan gelir getiren bir işte çalışmak çocuğun ev içindeki ekonomik değerini değiştirmektedir. Bu açıdan aile sisteminde yaşanan sorunlar ve aile sisteminde sorunlar yaşanırken kurumların sunacağı hizmetler üzerine düşünmek önem taşımaktadır. Bu kısır döngünün başlangıcını, ergenin ailesinin ekonomik durumu oluşturduğu için bu noktaya ilişkin yapılacak müdahaleler önemli olacaktır.

Bu çalışmanın en önemli sonuçlarından birini de umut değişkeni oluşturmaktadır. Geleceğe yönelik umutlu olduğunu belirten ergenlerin gelecek beklentisi daha yüksektir. Araştırmanın nitel boyutunda ergenler umutlu olmaları ile sahip oldukları güçler ve kişisel özellikleri arasında bağ kurmuşlardır. Ergenlerin sahip olduklarını düşündükleri güçlü yanları ergenler için bu umutlarını artıran bir süreci beraberinde getirmektedir. Bu noktada bireysel etmenler, umut ve gelecek beklentisinin birbirini olumlu yönde etkilediği, birbirini ürettiği söylenebilir. Catalano, Berglund, Ryan, Lonczak ve Hawkins (2004) gelecek beklentisi yüksek olan ergenlerin sosyal uyum, kendi kararlarını verebilme ve olumlu değerler edinme gibi önemli gelişmeler kaydetmelerinin mümkün olacağını belirtmektedir. Eryılmaz (2011)'in yaptığı çalışmada olumlu gelecek beklentisine sahip olan ergenlerin öznel iyi oluş düzeylerinin, yani yaşam doyumlarının ya da mutluluk düzeylerinin yükseldiği bulunmuştur.

Diğer taraftan ergenlerin ekosisteminde, örnek alabileceği ve başarıya ulaşmış yakınlarının olmasının da gelecek beklentileri açısından önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Deviren (2016)'in yaptığı araştırmada gençlerin örnek aldığı bireylere ilişkin özelliklerle

rin en başında çalışkanlık ve başarının olduğu görülmüştür. Bu noktada sosyal çevrenin sunduğu desteğin ergenler için oldukça önemli olduğu söylenebilir. Kılıç, Tektaş ve Pala (2014), ergenlik döneminde ergenin sosyal destekten yoksun oluşunun geleceğe yönelik umutsuzluk düzeyini artırdığını ortaya koymuştur.

Özetle; bu çalışmada ergenin yakın çevresinin ve özellikle aile ve okul sisteminin ergen üzerindeki etkisi ve ergenin dünyasındaki anlamı, gelecek beklentisi üzerinden ele alınmaya çalışılmıştır. Görüldüğü gibi, mikro düzeyden makro düzeye kadar pek çok düzeyde, ergenlerin gelecek beklentisine katkı sunacak ya da gelecek beklentisini olumsuz etkileyecek iç içe geçmiş bir yapı bulunmaktadır. Ergenlik dönemi, bu açıdan özellikle aile ve okulun alacağı sorumlulukları beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte ailenin de çocukları için güçlendirilmesine yönelik sistemlerin sunacağı hizmetler önem taşımaktadır. Bu noktada özellikle okul sisteminin de hizmet kalitesinin ve kapasitesinin artırılmasının önemi ortaya konmaktadır.

Öneriler

Bu çalışmada ortaya çıkan sonuçlar doğrultusunda özellikle aile ve okul sistemine ilişkin bazı önerilerin ergenlerin gelecek beklentilerinin artırılması açısından katkı sunacağı düşünülmektedir.

En temelde gelecek beklentilerinin bir gündem olması ve ergenlerle gelecek beklentilerinin ne olduğunun konuşulması önem taşımaktadır. Okullarda bazı derslerin buna ayrılması, rehberlik servislerinin buna ilişkin çalışmalar gerçekleştirmesi önemlidir. Bu hem ergenin hem de özellikle okul sisteminin ergenlerin gelecek beklentilerine odaklanması açısından önemlidir. Bununla birlikte ergenlere bu beklentilere nasıl ulaşabileceği ya da varsa önlerinde ne gibi engellerin olduğu sorulmalıdır. Bu sayede ergen-aile-okul etkileşiminde aksayan noktalar, ergenlerin ve ailesinin ihtiyaçları ortaya çıkaracaktır. Bununla birlikte okulların sunacağı hizmetler dışında, gerekli yönlendirmelerle diğer kurum ve kuruluşların da harekete geçmesi gereken durumlar, sunulması gereken hizmetler belirgin hale gelecektir. Bütün bu çabalar ergenlerin olumlu bir gelecek beklentisi geliştirmeleri açısından önemlidir.

Lise eğitimi süresince sık sık ergenlerin özellikle iş ve eğitim beklentilerini artırmaya yönelik etkinlikler yapılmalıdır. Bu da özellikle onların kendilerini tanımaları ve eğitim sisteminin onların yeteneklerini ortaya çıkarmasıyla bağlantılı çabalarla gerçekleşecektir. Ergenlerin önündeki en büyük engellerden biri olarak görünen toplumsal cinsiyet konusunda kız ve erkek öğrencilerin güçlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu konunun, ergenlerin gelecek beklentilerini sınırlamasının önüne geçilmelidir. Bu da ergenleri meslekler konusunda bilgilendirmekle ve bu meslekleri sürdüren kadın ve erkeklere ilişkin başarı örnekleriyle, videolarla ya da davetli konuşmalar vb. ile sağlanabilir.

Öğrencilerin ve ailelerin, seçilecek olan lise türü konusunda farkındalık kazanmasına özen gösterilmelidir. Lise türünün gelecek beklentisinde yarattığı farklılık düşünlüdüğünde ilkokul, ortaokul ve liselerin, ergenlerin lise seçimine yönelik yapacağı danışmalık ve sağlayacakları farkındalık önem taşımaktadır. Özellikle ailelerin bu seçim konusunda çocuklarına nasıl rehberlik edecekleri konusunda bilgilendirilmesi de faydayı artıracaktır.

Ergenlerin gelecek beklentilerinin artırılması için aileye ilişkin sorunların çözümünde, ailelerin farkındalıklarının artırılması ve ailelere eğitim ve danışmanlık hizmeti sunulması gerekmektedir. Ailenin ekonomik durumunun sebep olduğu sorunların önüne geçilmesi ebeveynlerin toplumsal kaynaklar konusunda farkındalıklarının artırılması ve toplumsal kaynakların uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Aile bir ekonomik sorun yaşadığında, bunun çözümü için ergenin gelir getiren bir işte çalışmasının tek çözüm olmadığı belirtilmesi, çocuk işçiliğine ilişkin mevzuat ve sosyal ve ekonomik destek sunabilecek kuruluşlar konusunda yapılacak bilgilendirmeler önemlidir.

Okulların, öğretmenlerin ve idarecilerin ergenlerin gelecek beklentilerinin önemini farkında olmaları ve buna yönelik çalışmalar yaparak öğrencilerin gelecek beklentilerini artırmaları önem taşımaktadır. Okulların ergenlere rol modeller sunması gerekmektedir. Liselerde ilerleyen yıllar içerisinde öğrencilerin değişen koşullarına, olumsuz koşullara yönelik yaşanan dezavantajlarına ve süreç içerisinde okul başarısının düşüşüne ilişkin önlemler alınmalı ve bu konu takip edilmelidir.

Ailelerin, okulların ve toplumun ergenlerin umutlarını destekler nitelikte bir farkındalığa sahip olması önem taşımaktadır. Ergenlerin, umutlu olmalarında sahip oldukları bireysel güçleri fark etmeleri ya da güçlendirilmeleri önemlidir. Bunun için özellikle eğitim sürecinde akademik başarılarının desteklenmesi, sosyal alanlarda da başarılar sergileyebilecekleri ortamların oluşturulması ve bireysel danışmanlık süreçlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi gelecek beklentileri açısından önemli olacaktır. Diğer taraftan ergenlerin özellikle ilgi sahibi oldukları alanlarda başarıya ulaşmış kişilerle bir araya gelmesi, buna yönelik paneller, konuşmalar düzenlenmesi fayda sağlayacaktır.

Bu kapsamda, özellikle ergenin kendisini ve çevresini bir bütün olarak görecekt çalışmaları, araştırmaların önemli olduğu düşünülmektedir. Ergenlik dönemine ilişkin sorunların ya da ihtiyaçlarının doğru anlaşılması açısından bu bakış açısı katkı sağlayıcı olacaktır. Bu çalışmada, ergen ekosisteminin ve özellikle aile ve okulun ergen için gelecek beklentisi açısından anlamı ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, ergenler için özellikle bu sistemlerin birlikte yapacağı çalışmalar ve işlevsel etkileşim önemlidir. Bununla birlikte ergenler için yüksek bir gelecek beklentisi oluşturmada mikro, mezzo, ego ve makro değişkenlere ilişkin yapılacak bilimsel araştırmaların artırılması önem taşımaktadır.

Kaynakça

- BAŞBAKANLIK, (2010). *Türkiye'de ergen profili 2008*. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- BRONFENBRENNER, U. (1994). Ecological models of human development. *Readings on the development of children*, 2(1), 37-43.
- BULGURCUOĞLU, S. E. (2016). *Hükümlü çocukların gelecek beklentileri üzerine bir değerlendirme*. Yüksek Lisans Tezi, Turgut Özal Üniversitesi, Ankara.
- CATALANO, R. F., Berglund, M. L., Ryan, J. A. M., Lonczak, H. S., & Hawkins, J. D. (2004). Positive youth development in the United States: Research findings on evaluations of positive youth development programs. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 591, 98-124.
- CONNELL, R. W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Toplum, kişi ve cinsel politika*. (C. Soydemir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- CRESWELL, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri* (3. basım). (M. Bütün & S. B. Demir, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- CRESWELL, J. W., & Plano Clark, V. L. (2015). *Karma yöntem araştırmaları: Tasarımı ve yürütülmesi* (2.b.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- DEVİREN, D. (2016). *Kırsal alan koşullarında kırsal gençliğin yaşam memnuniyetleri ve gelecek beklentileri (Tokat İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- DUBOW, E. F., Arnett, M., Smith, K., & Ippolito, M. F. (2001). Predictors of future expectations of inner-city children: A 9-month prospective study. *The Journal of Early Adolescence*, 21(1), 5-28.
- DURŞUN, A., Özkan, M. S., & Körler Başkaya, Y. (2019) Ergenlerin Gelecek Beklentilerinin Yordayıcısı Olarak Psikolojik Semptomlar ve Akademik Başarı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(1), 121-144.
- DUYAN, V. (2010). *Sosyal hizmet: Temelleri, yaklaşımları, müdahale yöntemleri*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği.
- ERYILMAZ, A. (2011). Ergen Öznel İyi Oluşu ile Olumlu Gelecek Beklentisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Düşünen Adam: Journal of Psychiatry & Neurological Sciences*, 24(3), 209-215.
- GANDER, M. J., & Gardiner, H. W. (2004). *Çocuk ve Ergen Gelişimi* (5. bs.). (Yay. Haz. Onur, B.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- GÖNÜLLÜ, M. (2003). Lise öğrencilerinin buldukları liseye göre gösterdikleri toplumsal farklılıklar: Sivas ili merkez ilçe örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyoloji Tartışmaları Dergisi*, 1, 28-50.
- İKİZOĞLU, M., Önal Dölek, B., & Gökçearslan Çıfci, E. (2007). Çalışan çocukların sorunları ve geleceğe ilişkin beklentileri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2), 21-36.

- KAGITÇIBAŞI, Ç. (1973). *Gençlerin tutumları ve kültürlerarası bir karşılaştırma*. Ankara: ODTÜ Yayınevi.
- KARASAR, N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- KILIÇ S., Tektaş N., & Pala T. (2014). Devlet ve vakıf meslek yüksekokulu öğrencilerinin umutsuzluk düzeylerinin karşılaştırılması ve umutsuzluk düzeylerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(2), 169-186.
- KORKUT Owen, F., Kepir, D. D., Özdemir, S., Ulaş, Ö., & Yılmaz, O. (2012). Üniversite öğrencilerinin bölüm seçme nedenleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(3), 135-151.
- KULAKSIZOĞLU, A. (2015). *Ergenlik psikolojisi* (17. basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- MCWHİRTER, E. H., & McWhirter, B. T. (2008). Adolescent future expectations of work, education family and community. *Youth & Society*, 40(2), 182-202.
- NEUMAN, W. L. (2012). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar* (Cilt II). (S. Özge, Çev.) İstanbul: Yayın Odası Yayıncılık.
- NURMİ, J. E. (1991). How do adolescents see their future? A review of the development of future orientation and planning. *Developmental Review*, 11(1), 1-59.
- ÖSYS. (2017). *2017 yerleştirme sonuçlarına ilişkin sayısal bilgiler*. Aralık 19, 2017 tarihinde Öğrenci Seçme Yerleştirme Merkezi Başkanlığı Web Sayfası: <http://www.osym.gov.tr/TR,13312/2017-osys-yerlestirme-sonuclarina-iliskin-sayisal-bilgiler.html> adresinden alındı.
- ŞİMŞEK, H. (2012). Future expectations of high school students in southeastern Turkey: Factors behind future expectations. *Journal of Theoretical Educational Science*, 5(1), 90-109.
- TOPAKTAŞ, B. (2015). *Adölesanlarda algılanan sosyal desteğin gelecek beklentisi ve ruhsal belirti düzeyleri ile ilişkisi*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- TUNCER M. (2011). Ergen gelecek beklentileri ölçeğinin türkçeye uyarlanması. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*; 6(3): 1265- 1275.
- ULUÇAY, T., Özpolat, A. R., İşgör, İ. Y., & Taşkesen, O. (2014). Lise öğrencilerinin gelecek beklentileri üzerine bir araştırma. *NWSA-Education Sciences*, 9(2), 234-347.
- VATANDAŞ, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 35, 29-56.
- YAVUZER, H., Demir, İ., Meşeci, F., & Sertelin, Ç. (2005). Günümüz gençliğinin gelecek beklentileri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 93-103.
- YILDIRIM, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.